

ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ

Биляна Диянова Дамянова

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Финанси и кредит“

e-mail: biliana_1994@abv.bg

Резюме: Лизинговият пазар в България все повече разширява обхвата си и набира популярност за подобряване на икономическата дейност в страната. На него се срещат голям брой конкурентоспособни лизингови дружества, които предлагат голямо разнообразие от услуги и продукти. Проследяването на ключови лизингови показатели предоставя възможност за обособяването на конкретни изводи по отношение на състоянието и тенденциите в един от елементите на финансовата система. Лизинговият пазар на България се позиционира приблизително в средната класация в Европа, което се дължи на относително пропорционалните нива на лизинговия портфейл и новия бизнес спрямо брутният вътрешен продукт на страната. Нивото на стабилност на лизинговия пазар в България е следствие от засиления интерес на икономическите субекти към богатия асортимент, предлаган на пазара. Тенденциите, анализирани за запазване и надграждане на лизинговата бизнес среда, са от изключително значение за икономическия растеж на страната.

Ключови думи: лизингов пазар, финансов лизинг, оперативен лизинг, лизингови вземания, лизингово проникване.

JEL:G20, G32.

THE LEASING MARKET IN BULGARIA - STATE AND TRENDS

Bilyana Diyanova Damyanova

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Finance and Credit

e-mail: biliana_1994@abv.bg

Abstract: The leasing market in Bulgaria increasingly expands its scope and is gaining popularity in improving the economic activity in the country. There you can find a large number of competitive leasing companies, which offer a big diversity of services and products. The tracking of key leasing indicators gives opportunity for the establishment of specific conclusions regarding the state and trends of one of the elements of the financial system. The leasing market of Bulgaria is positioned approximately in the average ranking in Europe, which is due to the relatively proportional levels of the leasing portfolio and new business to the gross domestic product of the country. The level of stability of the leasing market in Bulgaria is caused by the increased interest of economic entities in the wide range offered on the market. The trends analyzed for maintaining and upgrading the leasing business environment are extremely important for the economic growth of the country.

Key words: leasing market, financial lease, operating lease, lease receivables, lease penetration.

JEL: G20, G32.

Въведение

С постоянното развитие на технологиите в условията на пазарна икономика, нарастването на потребностите на икономическите субекти и тяхното задоволяване са фактори за усъвършенстване на широкообхватния метод за финансиране на активи – лизингът. **Обект** на настоящата статия е лизинговият пазар в България. **Предметът** обхваща състоянието и тенденциите на лизинговия пазар за период 2015 – 2019 година. **Изследователската теза** се основава на твърдението, че лизинговият пазар в България е функция от потребностите на икономическите субекти, продуктовия профил на лизинговите дружества, конкуренцията при предлагането и икономическата конюнктура. Настоящата статия си поставя за **цел** да анализира състоянието и тенденциите на лизинговия пазар в България за периодът 2015 – 2019 г. Определената цел предопределя следните по-важни **задачи**:

- Да се изведе в детайли същностната характеристика на лизинга и неговите специфични особености като финансов инструмент;
- Да се анализира състоянието на лизинговия пазар в България чрез открояване на тенденциите в неговото развитие.

1. Лизинговият пазар в България – обща характеристика и специфика

Съществен елемент при разглеждане същността на лизинговия пазар е търсенето на отговор на въпросите: Какво представлява лизингът? Кои са видовете лизинг, предлагани на пазара? Какви показатели се използват за анализиране на неговото състояние?

По своята същност лизингът възниква като търговска операция (Найденов, 1995). Той е специфична форма на стоков кредит (Лилова, Захариев, Божинов & колектив, 2015), при който лизингодателят се задължава да предостави за ползване вещь, която е придобита от трето лице при определени условия, за да я отдаде на лизингополучателя срещу определено възнаграждение под формата на погасителни/лизингови вноски (Търговски закон, в сила от 01.07.1991 г., изм. ДВ, бр. 64 от 18.07.2020 г., в сила от 21.08.2020 г., 2020).

Броят на лизинговите дружества, които оперират на лизинговия пазар в България, постоянно се увеличава. На база публично достъпна информация от „Регистъра на финансовите институции по чл. 3а от ЗКИ“ (БНБ, Регистри и услуги, 2020) лизинговите дружества, които са вписани в публичния регистър на БНБ до месец септември 2020 г., са 87 на брой. Те внасят отчети за дейността си, посредством които би могло да се извърши широкоаспектно анализиране състоянието на лизинговия пазар в България. Първенец в класацията на лизинговите дружества заема лизинговата група ДСК –

ОТП Лизинг, след като се осъществи сливане на банките – майки (Банка ДСК АД и Сосиете Женерал Експресбанк АД). На второ място се класира бившият лидер – УниКредит Лизинг ЕАД, който дълги години не отстъпва първото място сред лизинговите дружества в страната. На трета позиция се класира ОББ Интерлийз ЕАД. Четвъртото място оглавява Райфайзен Лизинг България ЕООД. Петото място се заема от Дойче Лизинг България ЕАД. Изброените лизингови дружества са постоянни конкуренти и предлагат разнообразни активи, които с тяхна помощ могат да се финансират, при различни променливи, в зависимост от нуждите и предпочитанията на клиентите.

С развитието на технологиите, с високия тренд на необходимост и развитата конкуренция на лизинговия пазар се обособяват различни видове лизинг според разнообразни критерии.

Най-разпространеното разделение на лизинга е според икономическата същност – **финансов и оперативен лизинг**. Финансовият лизинг (Димитрова, 2015) може да бъде разделен на няколко основни вида – **финансов лизинг с отворен край, финансов лизинг със затворен край и авансово плащане на ДДС и финансов лизинг със затворен край и разсрочено (капитализирано) ДДС**.

В зависимост от **срока на договора** (Добрева, 2003) лизингът се разделя на: – **рентинг (краткосрочно отдаване под наем), хаеринг (средносрочно отдаване под наем), дългосрочно отдаване под наем**.

От практическа гледна точка лизингът може да се класифицира и според **активите**, които се финансират: леки и лекотоварни автомобили, тежкотоварни автомобили и бусове, селскостопанска техника с регистрация, търговско оборудване, производствено оборудване, компютърна техника, медицинско и стоматологично оборудване, плавателни съдове и луксозни яхти.

Според **характеристиката на обекта** могат да се обособят: „лизинг от първа ръка“ и „лизинг от втора ръка“.

Предвид **мястото на стопанска дейност на субектите в лизинговия договор** лизингът може да се раздели на **вътрешен и международен** (Икономическа същност на лизинга, 2012).

Лизинговите сделки могат да се класифицират и спрямо **обема на предоставените услуги** – **пълно-сервизен лизинг, частично-сервизен лизинг, нетен лизинг и лизинг-поддръжка** (Добрева, 2003).

В лизинговата практика се употребяват няколко специфични лизингови форми за постигане на определени инвестиционни или потребителски нужди. Към тях се отнасят: **пряк лизинг, обратен лизинг, лизинг на доставчика, сублизинг и разделен (ливъридж) лизинг** (Павлова, 1997).

Слабо развит на територията на България е **лизингът на недвижими имоти** (Йовкова, 2011). По своята същност е дългосрочна форма на преотстъпване на правата за ползване на даден недвижим имот за строго определен период.

След изброяването на видовете лизинг, предлагани на лизинговия пазар, може да обобщим, че моделирането на лизинговата сделка е свързано с различни променливи – активът, който се финансира, самоучастие, срок, лихва, остатъчна стойност при определен вид лизинг. Взаимодействието на всички променливи определя гъвкав размер на лизингови вноски, които са съобразени с дейността, паричния поток на фирмите и необходимостта им от оборотни средства и доходността на физическите лица. През последните години на лизинговия пазар в България засилен интерес има към финансов лизинг с неговите разновидности, в сравнение с оперативния лизинг, който е по-слабо развит у нас. Лизинговите договори, които се сключват, са средносрочни и дългосрочни, като техният срок варира от 1 до 5 години. Спрямо лихвения процент лизинговите сделки с най-голям обем са с плаващ лихвен процент, който е по-нисък от фиксирания и затова е предпочитан от икономическите субекти. Имуществото, което лизингоискателите избират за финансиране, е движимо. Все още на българския лизингов пазар не е толкова актуално финансирането на недвижимото имущество. Преобладава търсенето на активи от първа ръка, но все по-често лизингоискателите прибягват и до активи втора ръка, защото са по-евтини, но в същото време имат запазени потребителски качества. На българския лизингов пазар се предлага нетен лизинг и пълно-сервизен лизинг. Интересни видове лизинг, които все повече навлизат, са пряк лизинг, обратен лизинг, лизинг на доставчика и сублизинг. Разнообразието от видове лизинг позволява разширяването на лизинговия пазар съобразно пазарното търсене и икономическата конюнктура. Това поставя на преден план важността на изследването на неговото състояние и тенденции.

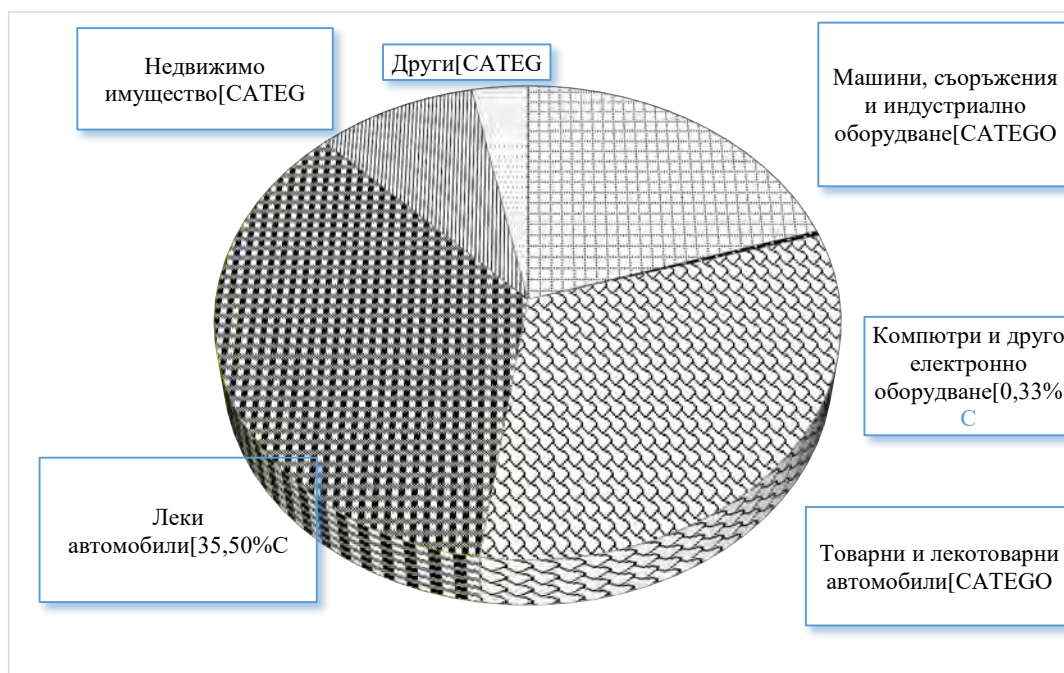
2. Състояние и тенденции на лизинговия пазар в България

Изследването на основните структурни звена във финансовата система имат информационна ценност за анализиране на нейното състояние. Това би могло да представи потенциални проблеми и предотврати нарушения в структурен и организационен аспект. За изпълнение на поставената цел настоящото изследване се позовава на данни с публичнодостъпен характер, предоставени от Българската народна банка (БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества, 2020) и от (Информационна система Инфостат, 2020) на Националния статистически институт. Настоящият анализ се фокусира върху тенденциите във вземанията по финансов и оперативен лизинг, размерът на новия бизнес по финансов и оперативен лизинг и брутният вътрешен продукт на България за период 2015 – 2019 г.

В съвременния икономически анализ, преди всичко в макроикономическите подходи, широко използван е „ex post“¹ анализ (Economics help, 2018), разработен в началото на 30-те от известния шведски икономист К. Мюрдал.

Настоящата статия се позовава на статистически анализ на: структурно съотношение на активите, които се финансират чрез финансов и оперативен лизинг; динамика на вземанията по финансов и оперативен лизинг; динамика на новия бизнес по финансов и оперативен лизинг; показателя „лизингово проникване“, които имат значима информационна ценност при анализирането на лизинговата бизнес среда.

На лизинговия пазар в България се финансират определени видове активи, които се разделят на следните групи: – Машини, съоръжения и индустриално оборудване; Компютри и друго електронно оборудване; Товарни и лекотоварни автомобили; Леки автомобили; Недвижимо имущество; Други. За анализиране структурното съотношение на всяка група активи ще използваме показателя „относителен дял“, който показва дела на дадена подсвкупност в общия обем на изследваната съвкупност. С негова помощ ще определим каква е значимостта на всяка една единица в общата цялост, което е важно за състоянието и просперитета на лизинговия пазар в България.

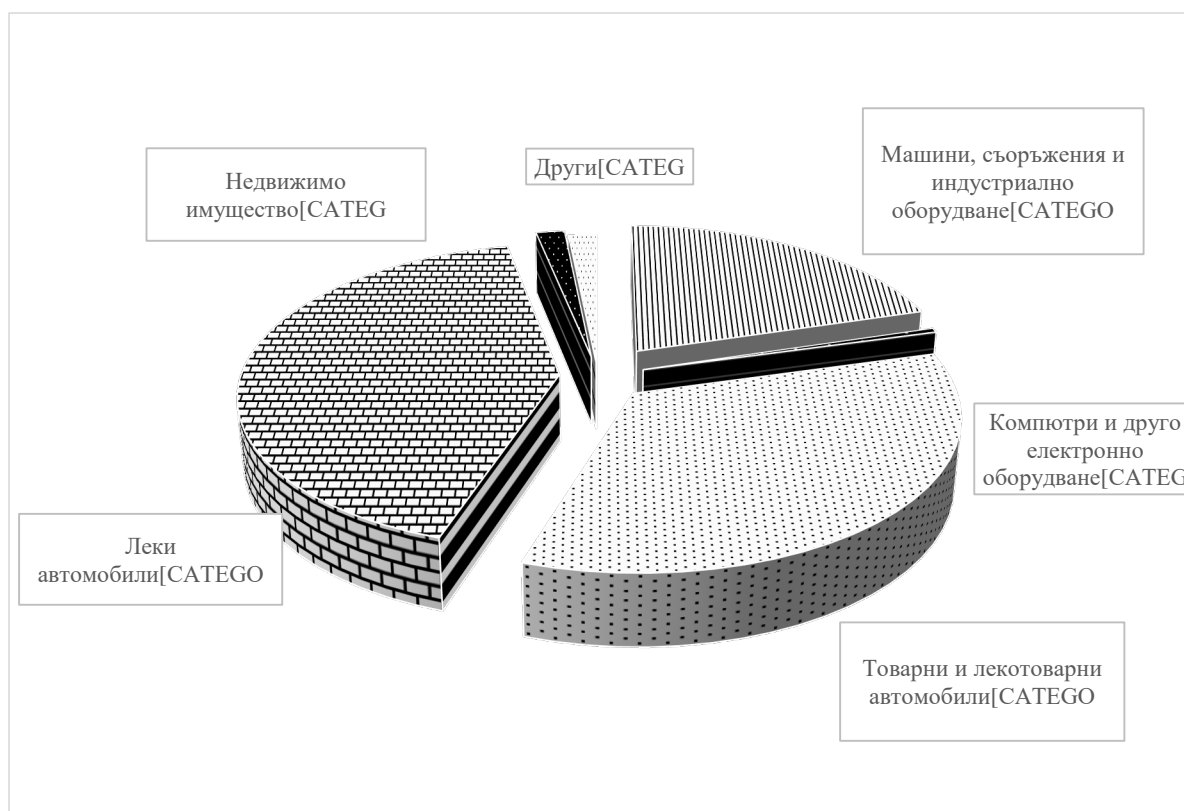
Източник: (БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества, 2020) и собствени изчисления

Фигура 1. Вземания по финансов и оперативен лизинг в България за период 2015 – 2019 г. по вид актив

¹ Заб. Ex post на латински „след събитието“ означава, че чрез използване на исторически данни се анализират резултатите и събитията, след като са настъпили.

В структурата на вземанията по финансов и оперативен лизинг за изследвания период по вид актив с най-голям относителен дял са леките автомобили, които са 35.50% от общо вземанията. След тях са товарните и лекотоварните автомобили с 31.77%, което показва, че най-много сключени лизингови договори са с обекти на лизинг транспортни средства. Машините, съоръженията и индустриалното оборудване заемат трето място с 20.14%, като към тази група спада земеделската и строителната техника, производственото и търговското оборудване. С най-малки относителни дялове са недвижимото имущество с 9.11%, компютри и друго електронно оборудване с 0.33% и други с 3.15%, които не попадат в нито една група. От това следва, че движимото имущество се финансира в пъти повече поради засиления интерес на икономическите субекти, отколкото недвижимото имущество, което се финансира посредством банковите кредити.

Голямо значение за състоянието на лизинговия пазар в България е „новият бизнес“, който в структурно отношение включва новосключените лизингови сделки по финансов и оперативен лизинг за определен период. С помощта на показателя ще анализираме секторното развитие или свиване в определен сегмент на лизинговия пазар.

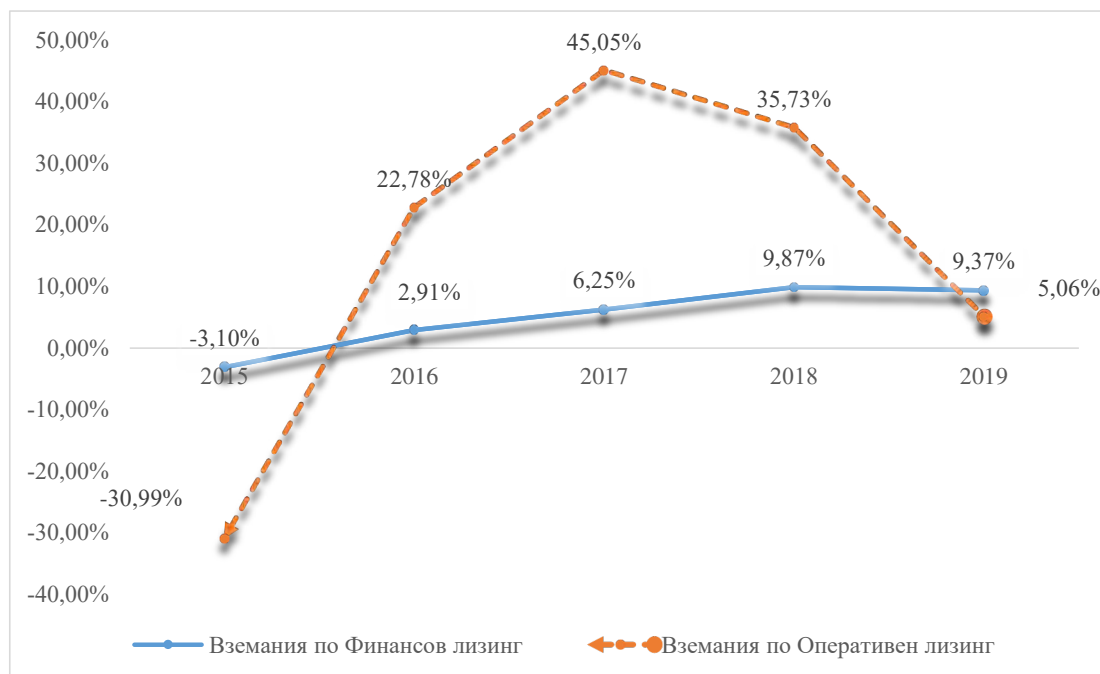

Източник: (БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества, 2020) и собствени изчисления

Фигура 2. Новият бизнес по финансов и оперативен лизинг в България за период 2015 – 2019 г. по вид актив

Новият бизнес на лизинговия пазар в България е силно развит в областта на движимото имущество. В структурата на новия бизнес по финансов и оперативен лизинг за изследвания период, по вид актив, с най-голям относителен дял са леките автомобили, които са 41.70 % от общо новия бизнес. Основен фактор за тази тенденция е засиленото търсене и предлагане в този сектор. След тях са товарните и лекотоварните автомобили с 34.31%, което показва развитие в областта на международната търговия, благодарение на изградени взаимоотношения с други страни, вследствие от присъединяването на България в Европейския съюз. Търсене се наблюдава и в сегмент машини, съоръжения и индустриално оборудване, заемащи трето място с 20.31%, което се дължи на постоянното модернизиране на земеделски и строителни техники, производствено и търговско оборудване. С тяхна помощ се повишава нивото на производственост, от което следва подобряване на пазара. Запазва се тенденцията, с най-малки относителни дялове да са недвижимото имущество с 1.65%, компютри и друго електронно оборудване с 0.43% и други, които не попадат в нито една група с 1.60%.

Един от основните показатели, върху който ще се фокусира изследването за анализирани състоянието на лизинговия пазар в България, е чрез анализирани процентно изменение на вземанията по финансов и оперативен лизинг за изследвания период. Чрез него би могло да се проследи състоянието на лизинговия портфейл на двата основни вида лизинг на местно равнище.

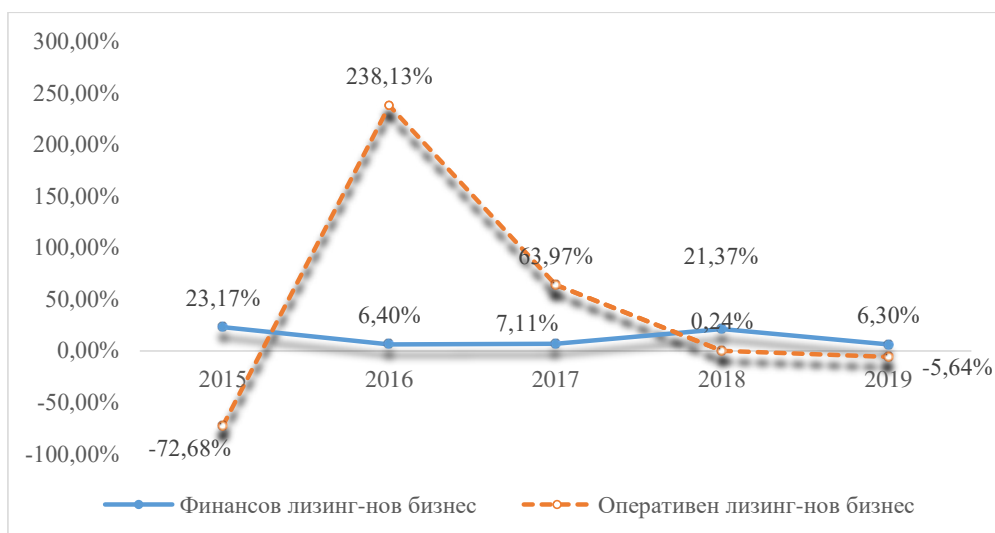

Източник: (БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества, 2020) и собствени изчисления

Фигура 3. Процентно изменение спрямо предходен период на Вземанията по финансов и оперативен лизинг в България за период 2015 – 2019 г.

За анализирания период се очертава тенденция на увеличение на вземанията по финансов и оперативен лизинг, което е визуализирано на Фигура 3. От 2015 г. до 2019 г. вземанията по финансов лизинг се характеризират със сравнително еднакви темпове на положителен тренд, изключение се наблюдава в началото на изследвания период, поради лекия спад на вземанията по финансов лизинг в сравнение с 2014 г. Най-значително увеличение на вземанията по финансов лизинг се наблюдава през 2018 г. с 9.87% поради засиления интерес на икономическите субекти. При вземанията по оперативен лизинг за същия период се наблюдават колебливи изменения в посока на увеличение, като най-значително е през 2017 г. от 45.05, а най-незначително е през 2019 г. с 5.06%. През 2015 г. се наблюдава един сравнително висок отрицателен тренд в размер на 30.99%. Отрицателните стойности са въз основа намаляване броя на лизинговите дружества, намаляване на платежоспособността на икономическите субекти вследствие нулева година за усвояването на средства от европейските фондове. При сравнение на двата вида лизинг се стига до извода, че вземанията по финансов лизинг за периода 2015 – 2019 г. варират от 94.49%, отчетено през 2018 г., до 97.18%, отчетено през 2015 г., от общо вземания за изследвания период. При оперативния лизинг относителният дял, който заема от общо вземания, варира от 2.82% през 2015 г. и достига до 5.51% през 2018 г..

Динамиката на лизинговия пазар на България по показател „нов бизнес“ е изключително важен за определяне развитието или свиването на пазара за определен изследван период.

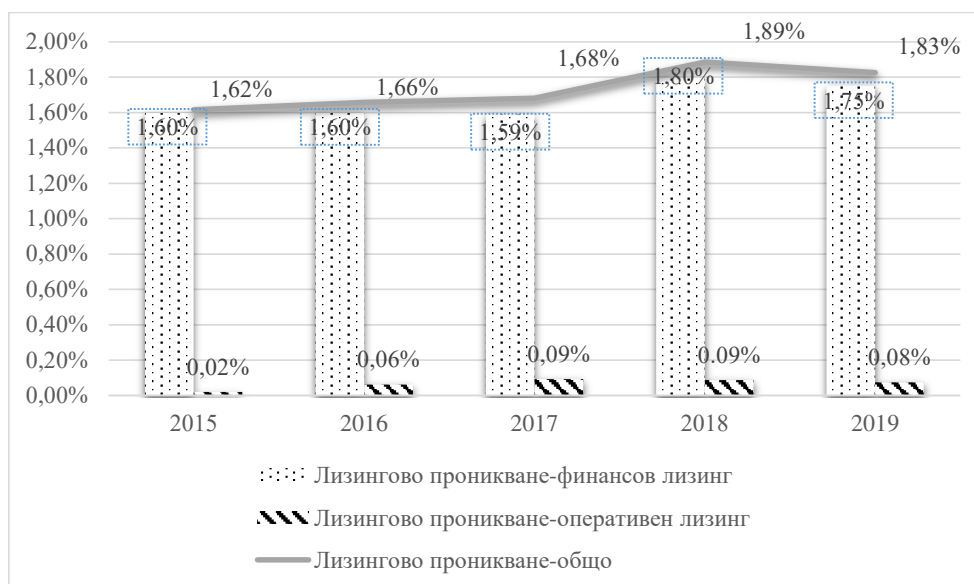
Източник: (БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества, 2020) и собствени изчисления

Фигура 4. Процентно изменение спрямо предходен период на Новия бизнес по финансов и оперативен лизинг в България за период 2015 – 2019 г.

Развитието на новия бизнес по финансов лизинг се анализира с постоянно увеличение. Най-значително увеличение се наблюдава през 2015 г. с 23.17%, като обемът на новия бизнес е в размер на 1 427 млн. лв. От 2015 г.

до 2019 г. обемът на новия бизнес по финансов лизинг нараства до 2 098 млн. лв. Състоянието на новия бизнес по оперативен лизинг е коренно различно в сравнение с новия бизнес по финансов лизинг. През 2015 г. вследствие на последиците от фалита на КТБ новият бизнес по оперативен лизинг е с отрицателен размер 72.68%. След стабилизиране икономиката на България, което води до повишаване платежоспособността на икономическите субекти, през 2016 г. се наблюдава значителен ръст в индикатора, достигащ в размер на 238.13%. За оставащия период се запазва тенденцията на увеличение, но през 2019 г. има лек спад, което се дължи на заинтересоваността на юридическите и физическите лица към финансовия лизинг.

Лизинговата дейност (Vakhitov & Zamaletdinov, 2014) може да се разглежда както на микроикономическо ниво, за което има пряко въздействие, така и на макроикономическо ниво, за което има както пряко, така и косвено влияние. Лизинговата дейност, като процес на постоянна смяна на оборудването, използвано в производствения процес, влияе върху количеството материали и енергийната интензивност на всички нива на материалното производство. Смяната на оборудването и производствените мощности има положителен ефект върху икономическия растеж. В резултат на това лизинговата дейност има положителен ефект върху стойността на макроикономическите показатели, включително икономическия растеж, измерен чрез БВП. Съществен критерий, характеризиращ спецификите на лизинговия пазар, е „лизинговото проникване“ (Българска асоциация за лизинга, 2020), което е съотношението на новия бизнес спрямо БВП и показва използването на лизинга като инвестиционно решение от общата сума на инвестициите в страната.

Източник: БНБ (БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества, 2020), (Информационна система Инфостат, 2020) на Националния статистически институт и собствени изчисления

Фигура 5. Лизингово проникване на лизинговия пазар в България за период 2015 – 2019 г.

По показателя „лизингово проникване“ българският лизингов пазар илюстрира интереса към инвестиции и преоборудването на икономиката в страната. Лизинговото проникване по финансов лизинг варира от 1.59% до 1.80%, което е в пъти по-голямо в сравнение с лизинговото проникване по оперативен лизинг, което варира от 0.02% до 0.09%. Общото лизингово проникване запазва значително постоянна величина. То се характеризира със средна инвестиционна активност в страната, което е следствие от членството на държавата в Европейския съюз, който спомага за свободно движение на стоки и капитали. Това от своя страна допринася за подобряване на икономическото сътрудничество.

Основните тенденции, които може да се изведат от анализа на лизинговия пазар на България за периода 2015 – 2019 г., е, че икономическите субекти – юридически и физически лица, прибегват до финансиране посредством лизинга поради предимствата, които притежава – гъвкава схема на разплащане, не е необходимо обезпечение, възможност за планиране на изходящи парични потоци, данъчни облекчения, ползване на скъпо имущество, което допринася за подобряване финансовото състояние на фирмите и благосъстоянието на физическите лица. От данните се анализира тенденция на увеличение на вземанията по финансов и оперативен лизинг, както запазване обема на новия бизнес и надграждането му. Това би могло да допринесе за благоприятното развитие на лизинговия пазар в България, стремеж към усъвършенстване на услугите, които лизинговите компании предлагат на своите клиенти, по-богата икономическа и финансова култура сред населението на България. При настъпване на леки сътресения в икономиката лизинговият пазар е податлив, защото е свързан с инвестиционната дейност на икономическите субекти, но релевантното и последователно изследване на пазара би могло да предотврати евентуални икономически сътресения.

Заклучение

Лизинговият пазар в България заема важно място при анализиране финансовото състояние на една страна, което е основен показател за нейната икономическа стабилност.

От направения анализ в настоящата статия могат да се изведат следните изводи.

Първо: Лизингът е гъвкава форма за финансиране на активи, която защитава оборотния капитал на юридическите лица и финансовото богатство на физическите лица. *Теоретично би могъл да се определи като специфичен вид писмено споразумение, чрез което лизингодателят предава на лизингополучателя правото да използва определен актив за фиксиран времеви период срещу съответното договорено заплащане.*

Второ: Лизинговият пазар в България е силно развит в областта на транспортните средства, които заемат повече от половината дял от общо вземания и нов бизнес по финансов и оперативен лизинг. След тях са машините, съоръженията и индустриалното оборудване, които са необходими за повишаване производителността и разширяване на пазара. Слабо развит сектор на лизинговия пазар е финансирането на недвижимото имущество, следвано от компютри и друго електронно оборудване, което заема под 1% от общо вземания и нов бизнес по двата основни вида лизинг – финансов и оперативен.

Трето: Посредством публично достъпните данни – вземания по финансов и оперативен лизинг, реализирания нов бизнес, БВП, може да се изведе заключението, че лизинговият пазар в България се развива със сравнително умерени темпове. Вземанията по финансов лизинг за изследвания период се увеличават, затова от началото на 2015 г. до края на 2019 г. трендът е в размер на 31.39%. Лизинговото състояние при вземанията по оперативния лизинг се анализира с колебливи маржове, защото през изследвания период се наблюдава и сравнително висок отрицателен тренд, но вземанията като цяло се увеличават с един доста висок размер от 153.94%. Състоянието на лизинговия пазар спрямо критерия реализиран нов бизнес се характеризира с нормално увеличение при финансовия лизинг, а именно с 47.02 % за анализирания период. При оперативния лизинг реализираният нов бизнес отчита 424.43% на увеличение от 2015 г. до 2019 г., което доказва, че икономическите субекти все повече опознават положителните страни на оперативния лизинг и той набира популярност на територията на България.

Четвърто: Лизинговото проникване е фактор, показващ инвестиционната активност в страната и заинтересоваността към развитието на научно-технологичния процес. Лизинговият пазар на България спрямо този критерий е приблизително в средната класация в Европа, което се дължи на относително пропорционалните нива на лизинговия портфейл и новия бизнес спрямо БВП. От това следва, че лизинговата индустрия осигурява необходимата подкрепа на родната икономика.

Използвани източници

Economics help. (20 май 2018 г.). Извлечено от <https://www.economicshelp.org/blog/15377/economics/ex-ante-and-ex-post-meaning/>

Vakhitov, Damir & Zamaletdinov Aidar. (2014). Leasing as A Factor of Economic Growth. *2nd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM* (p. 839). Prague: Elsevier.

- БНБ, Регистри и услуги.* (25 октомври 2020 г.). Извлечено от БНБ:
<https://www.bnb.bg/RegistersAndServices/RSFIRregister/index.htm>
- БНБ, Статистика, Други финансови институции, Лизингови дружества.*
(26 септември 2020 г.). Извлечено от
<https://www.bnb.bg/Statistics/StOtherFinancialInstitutions/StLeasingCompanies/index.htm?forYear=2020>
- Българка асоциация за лизинга.* (23 март 2020 г.). Извлечено от
<http://www.leasing-bulgaria.org/news.htm>
- Видове лизинг.* (11 октомври 2020 г.). Извлечено от Онлайн лизинг;
лизингов брокер:
<https://leasing.addventure.bg/%D0%B2%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B0/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B3/>
- Димитрова, Т. (2015). *Банково обслужване на икономическите агенти* (стр. 425). Свищов: Академично издателство "Ценов".
- Добрева, Д. (2003). *Организация на отчитане на търговските сделки* (стр. 144). Свищов: АИ "Ценов".
- Икономическа същност на лизинга.* (10 септември 2012 г.). Извлечено от
Лекции по икономика: https://www.bg-ikonomika.com/2012/09/10_1886.html
- Информационна система Инфостат.* (26 септември 2020 г.). Извлечено от
https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=1169
- Йовкова, Й. (3 октомври 2011 г.). Лизингът – алтернатива за финансиране на инвестициите в недвижими имоти. *Икономически алтернативи, брой 6*, стр. 59.
- Лилова, Р., Захариев, А., Божинов, Б. и колектив. (2015). *Финанси* (стр. 52). Свищов: АИ "Ценов".
- Найденов, Б. (1995). *Лизингът. Финансов и правен аспект* (стр. 7). София: Сиела.
- Павлова, М. (1997). *Лизингът – икономически и финансово-счетоводни проблеми* (стр. 20-28). Велико Търново: Абагар.
- Търговски закон, в сила от 01.07.1991 г., изм. ДВ, бр. 64 от 18.07.2020 г., в сила от 21.08.2020 г.* (19 септември 2020 г.). Извлечено от Български правен портал: <https://lex.bg/laws/ldoc/-14917630>

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ

Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.
Книга 16

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Христо Сиращки
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Петранка Мидова

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

ISSN 1313-6542

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Владимир Христов Сиркаров

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ 5

Юлиян Сашков Бенов

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 25

Беатрис Венциславова Любенова

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР 54

Светла Михайлова Боянова

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ 75

Ралица Емилова Христова – Маринова

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) 98

Николай Валериев Илиев

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ 124

Жанета Емилова Ангелова

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ 145

Dimitar Georgiev Trichkov

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA 167

Мариана Монева Дауо

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 187

Димитрина Любенова Проданова

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ 211

Магдалена Славе Андоновска

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ 235

Статии

- Юлиан Христов Войнов**
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО
С ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ 255
- Димитър Пламенов Попов**
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИ
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 267
- Рая Бисерова Драгоева**
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ 281
- Русалин Антонов Русалинов**
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУР
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ 301
- Марина Иванова Милинова**
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ 313
- Кармен Димитров Вранчев**
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ 328
- Вахан Ахаси Бохосян**
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД 343
- Румяна Цветанова Витнъова**
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ 355
- Муса Мустафа Сръкъов**
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ 371
- Симеон Венциславов Симеонов**
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ 381
- Гент Арбнор Беголи**
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 399

Боряна Великова Симеонова ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ	412
Станислав Иванов Шишманов ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ	426
Иванка Стефанова Янкова КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	441
Ана Борисова Иванова ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ	455
Биляна Диянова Дамянова ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ	476
Айтен Байрям Сабри ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ	488
Борислав Бойчев Боев АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ	498
Елена Димитрова Ташкова ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР	513
Росен Костадинов Коцев ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020)	523
Иво Цветанов Балевски ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА	535
Ивелина Маркова Йорданова КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ	547
Иван Стефанов Иванов ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ	563

Emre Zafer Güney WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION	575
Александра Георгиева Ангелова ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ	587
Пенчо Малинов Малинов КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ	599
Емил Христов Александров ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА	615
Боян Димитров Вранчев УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	624

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIII – 2020, книга 16

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А